

પ્રતોના ભિન્ન ભિન્ન પ્રકાર અને વિધિ

૧. **યવમધ્ય ચાંદ્રાયણ વ્રત** : સુદ પક્ષમાં પડવાથી પૂર્ણિમા સુધી રોજ ચંદ્રની કળા ને તિથિ મુજબ કોળિયા ૧, ૨, ૩.... એમ વધારતાં પૂનમના ૧૫ થાય ને તે જ રીતે વદ પક્ષમાં પડવાથી ક્રમે ૧૪, ૧૩, ૧૨ એમ ઘટાડતાં વદ ચૌદશે ૧ કોળિયો લેવાય. વૃદ્ધિ ને ક્ષયમાં પણ તિથિને જ અનુસરાય. છેલ્લે અમાસને દિવસે નિર્જલ ઉપવાસ કરવાનો હોય છે. જવનો દાણો વચ્ચે સ્થૂળ છે ને બેઉ છેડે ઢળતો છે. તેમ આ ચાંદ્રાયણમાં વચ્ચેની તિથિએ ૧૪, ૧૫, ૧૪ કોળિયા થાય ને પ્રારંભે ને અંતે એક-એક કોળિયો લેવાય. આ યવમધ્ય ચાંદ્રાયણ કહેવાય છે.

૨. **પિપીલિકામધ્ય ચાંદ્રાયણ વ્રત** : વદ પક્ષના પડવાથી ચૌદશ સુધી ૧૪ કોળિયાથી ઓછા કરતાં ૧ કોળિયા સુધી લેવાય. અમાસનો નિર્જલ ઉપવાસ થાય ને ફરી સુદ પક્ષના પડવાથી ૧, ૨, ૩.... એમ કોળિયા વધારતાં પૂનમે ૧૫ થાય. જેમ કીડી કમરથી પાતળી છે ને બંને બાજુ સ્થૂળ છે, તેમ આ ચાંદ્રાયણમાં આરંભે ને અંતે વધુ કોળિયા લેવાય છે. વચ્ચે ૨-૧-૦-૧-૨ એમ કોળિયા લેવાથી પિપીલિકામધ્ય ચાંદ્રાયણ થાય છે. આ બંને ચાંદ્રાયણમાં કોળિયાની સંખ્યા ૨૨૫ની ગણાવી છે, છતાં વિષ્ણુપુરાણના મતે ૨૪૦ કોળિયા પણ કહ્યા છે. જો તિથિ વૃદ્ધિ હોય, તો એ ૨૪૦ કોળિયાનું વ્રત પણ ગણાય.

૩. **નિરપેક્ષ ચાંદ્રાયણ વ્રત** : એક મહિનામાં ૨૪૦ કોળિયા ઇચ્છા મુજબ ગણતરીથી લઈ પૂરા કરે. દિવસમાં એક જ વાર એક જ સ્થાને બેસીને કોળિયા લેવા જોઈએ.

૪. **ઉપોષિત ચાંદ્રાયણ વ્રત** : એક મહિનામાં ૨૨૪ કોળિયા પૂર્ણ કરે. તેમાં પ્રથમ દિવસે ચાર, બીજા દિવસે બાર કોળિયા લઈ ત્રીજે દિવસે ઉપવાસ કરે. ને ચોથે દિવસે ૧૬ કોળિયા લે. આમ, ચાર-ચાર દિવસની સાત આવૃત્તિ કરે.

૫. **યતિ ચાંદ્રાયણ વ્રત** : એક મહિના સુધી રોજ મધ્યાહ્ન પછી આઠ કોળિયા લે. કુલ ૨૪૦ કોળિયા થાય.

૬. **શિશુ ચાંદ્રાયણ વ્રત** : બપોરે ને સૂર્યાસ્ત પછી દિવસમાં એમ બે વાર ચાર-ચાર કોળિયા લે, મહિના સુધી ૨૪૦ કોળિયા થાય.

૭. **ઋષિ ચાંદ્રાયણ વ્રત** : રોજ બપોરે ત્રણ કોળિયા લેખે મહિના સુધીમાં ૮૦ કોળિયા પૂર્ણ કરે. બધાં ચાંદ્રાયણ-વ્રતોમાં આ વ્રત શ્રેષ્ઠ છે. આ બધાં જ ચાંદ્રાયણોમાં કોળિયાનું માપ જોઈએ તો કોળિયાનો આકાર મોટા આમળા જેવડો દર્શાવ્યો છે. આ સાતે ચાંદ્રાયણોમાં એકાદશી આદિ વ્રતનો લોપ થાય તેનો દોષ નથી, ફરાળી કોળિયા લઈ શકાય.

૮. **સોમાયન વ્રત** : ૨૭ દિવસ સુધી ગાયના દૂધનું સેવન કરી છેલ્લા ત્રણ દિવસ નિર્જલ ઉપવાસ કરે. દૂધના સેવન માટેનો નિયમ - પ્રથમ સાત દિવસ સુધી ગાયના ચાર આંચળનું દૂધ (આશરે પાંચ લિટર), પછીના સાત દિવસ ત્રણ આંચળનું (આશરે પોણા ચાર લિટર), ને તે પછીના સાત દિવસ બે આંચળનું (અઠી લિટર) દૂધ પીએ, છેલ્લે છ દિવસ સુધી એક આંચળનું દૂધ (સવા લિટર) પીએ, ને અંતે ત્રણ દિવસ નિર્જલ ઉપવાસ કરે.

૯. **કૃત્ય વ્રત** : સોળ દિવસ કરાતા આ વ્રતમાં પ્રથમ ચાર દિવસ મધ્યાહ્ને એક વાર જમે, પછીના ચાર દિવસ સાંજે સૂર્યાસ્ત પછી એક વાર જમે, પછીના ચાર દિવસ માગ્યા વિના કોઈ આપે તે એક વાર જમે, ને અંતે ચાર દિવસ નિર્જલ ઉપવાસ કરે.

૧૦. **પાદકૃત્ય વ્રત** : સોળ દિવસ સુધી કરાતું આ વ્રત ચાર દિવસની ચાર આવૃત્તિ વડે થાય છે. પ્રથમ દિવસે બપોર પછી એકવાર ભોજન કરે, બીજે દિવસે સૂર્યાસ્ત પછી એક વાર ભોજન કરે, ત્રીજે દિવસે માગ્યા વિના મળેલું એકવાર જમે અને ચોથે દિવસે નિર્જલ ઉપવાસ કરે. આમ, ચાર દિવસ વીતે, ફરી આ જ ક્રમે ચાર દિવસ કરે... એમ સોળ દિવસ પૂર્ણ કરે.

૧૧. **તપ્તકૃત્ય વ્રત-૧** : ગરમ કરેલું પાશેર દૂધ, પાશેર ઘી ને પાશેર પાણી ત્રણે ભેગું કરી દિવસમાં એક વાર પીએ ને બીજે દિવસે નિર્જલ ઉપવાસ કરે.

૧૨. **તપ્તકૃત્ય વ્રત-૨** : ચાર દિવસ સુધી ગરમ કરેલું દૂધ, ઘી ને પાણી અનુક્રમે એક એક વાર સ્વતંત્રરૂપથી પાશેર-પાશેર લે ને ચોથે દિવસે નિર્જલ ઉપવાસ કરે.

૧૩. **મહાતપ્તકૃત્ય વ્રત** : નવ દિવસ સુધી ક્રમે ત્રણ-ત્રણ દિવસ પોણો શેર જળ, અર્ધો શેર દૂધ ને પાશેર ઘી ગરમ કરીને એક-એકવાર લે ને છેલ્લા ત્રણ દિવસ સુધી ગરમ વાયુ પીએ (નિર્જલ ઉપવાસ કરે).

૧૪. **શીતકૃત્ય વ્રત** : જે તપ્તકૃત્ય વ્રતમાં ગરમ જળ, દૂધ, ઘી લેવાનાં કહ્યાં છે તે જ માત્રામાં ઠંડાં લેવામાં આવે.

૧૫. **પર્ણકૃત્ય વ્રત** : પાંચ દિવસ જુદાં જુદાં પાન ઉકાળી તેનું પાણી પીને કરાતું વ્રત - પ્રથમ દિવસે ખાખરાનાં પાન, બીજે દિવસે ઉમરડાનાં પાન, ત્રીજે દિવસે કમળનાં પાન, ચોથે દિવસે બીલીવૃક્ષનાં પાન ને પાંચમે દિવસે દર્ભને ઉકાળી એનું જળ પીએ.

૧૬. **પર્ણકૃત્ય વ્રત** : પહેલા ત્રણ દિવસ ઉપવાસ કરીને ચોથે દિવસે ઉપર કહેલાં બધાં પર્ણો એક સાથે ઉકાળીને તે જળને પીવે.

૧૭. **ફળકૃત્ય વ્રત** : એક માસ સુધી કેવળ ફળો ખાઈને રહે.

૧૮. **શ્રીકૃત્ય વ્રત-૧** : એક માસ સુધી કેવળ બીલીફળ (બીલાં) ખાઈને રહે.

૧૯. **શ્રીકૃત્ય વ્રત-૨** : એક માસ સુધી કેવળ આમળાં ખાઈને રહે.

૨૦. **પત્રકૃત્ય વ્રત** : એક માસ કમળકોશમાં ઉદ્ભવતાં ફળો ખાઈને રહે.

૨૧. **પત્રકૃત્ય વ્રત** : એક માસ સુધી કેવળ પાંદડાં ખાઈને રહે.

૨૨. **પુષ્પકૃત્ય વ્રત** : એક માસ સુધી કેવળ પુષ્પો ખાઈને રહે.

૨૩. **મૂળકૃત્ય વ્રત** : એક માસ સુધી કેવળ મૂળ ખાઈને રહે.

૨૪. **તોયકૃત્ય વ્રત** : એક માસ સુધી કેવળ પાણી પીને રહે.

૨૫. ક્ષીરકૃચ્છ્ર વ્રત : એક માસ સુધી કેવળ દૂધ પીને રહે.

૨૬. સાધ્ય પ્રાજાપત્ય કૃચ્છ્ર વ્રત : બાર દિવસ સુધી કરાતું વ્રત. પહેલા ત્રણ દિવસ સવારે એકવાર જમે, બીજા ત્રણ દિવસ સાંજે એકવાર જમે, ત્રીજા ત્રણ દિવસ માંગ્યા વિના મળેલું જમે ને ચોથા ત્રણ દિવસ ઉપવાસ કરે.

૨૭. અતિકૃચ્છ્ર વ્રત : ઉપર કહેલું બાર દિવસનું વ્રત એ જ ક્રમે એ જ સમયે કરે, પરંતુ વિશેષ એટલું કે ત્રણ ખોબાથી વધુ અન્ન ન લે. ને છેલ્લા ત્રણ દિવસ ઉપવાસ કરે.

૨૮. કૃચ્છ્રાર્ધ વ્રત : છ દિવસનું વ્રત. એક દિવસ સાંજે, એક દિવસ સવારે ને બે દિવસ માંગ્યા વિના મળેલું જમે, ને બે દિવસ ઉપવાસ કરે.

૨૯. કૃચ્છ્રાતિકૃચ્છ્ર વ્રત-૧ : ૨૧ દિવસ કેવળ દૂધપાન કરે.

૩૦. કૃચ્છ્રાતિકૃચ્છ્ર વ્રત-૨ : ૧૨ દિવસ કેવળ જળપાન કરે.

૩૧. કૃચ્છ્રાતિકૃચ્છ્ર વ્રત-૩ : ૧૨ દિવસનું વ્રત, તેમાં નવ દિવસ જળપાન કરે તેમાં પણ વિશેષ - ત્રણ દિવસ ફક્ત સવારે જળ પીએ, ત્રણ દિવસ ફક્ત સાંજે ને ત્રણ દિવસ માંગ્યા વિના જળ મળે તે પીએ ને છેલ્લા ત્રણ દિવસ નિર્જલ ઉપવાસ કરે.

૩૨. પારાકૃચ્છ્ર વ્રત : ૧૨ દિવસ સુધી કેવળ વાયુ ભક્ષણ કરે. (અર્થાત્ ૧૨ નિર્જલ ઉપવાસ)

૩૩. સૌમ્યકૃચ્છ્ર વ્રત-૧ : ચાર દિવસનું વ્રત. પ્રથમ દિને પિણ્યાક (પીસેલા તલ) જમે. બીજા દિવસે સાથવો જમે, ત્રીજા દિવસે કેવળ છાશ પીએ, ને ચોથા દિવસે ઉપવાસ કરે.

૩૪. સૌમ્યકૃચ્છ્ર વ્રત-૨ : પાંચ દિવસનું વ્રત. ઉપર કહેલા ત્રણ દિવસ ક્રમે પિણ્યાક(પીસેલા તલ), સાથવો, છાશ લે. ચોથે દિવસ કુશોદક (દર્ભ પલાળેલું/ઉકાળેલું જળ) પીએ ને પાંચેય દિવસ ઉપવાસ કરે.

૩૫. સૌમ્યકૃચ્છ્ર વ્રત-૩ : છ દિવસનું વ્રત. ક્રમે પિણ્યાક(પીસેલા તલ), ઓસામણ, છાશ, જળ ને સાથવો લઈ છઠ્ઠે દિવસે ઉપવાસ કરે.

૩૬. તુલાપુરુષકૃચ્છ્ર વ્રત-૧ : પંદર દિવસનું વ્રત, પિણ્યાક(પીસેલા તલ), ઓસામણ, છાસ, જળ ને સાથવો ક્રમે ત્રણ-ત્રણ દિવસ સુધી લે.

૩૭. તુલાપુરુષકૃચ્છ્ર વ્રત-૨ : ૨૧ દિવસનું વ્રત, પિણ્યાક(પીસેલા તલ), ઓસામણ છાસ, જળ ને સાથવો ત્રણ-ત્રણ દિવસના ક્રમથી જમે ને છેલ્લા છ દિવસ વાયુભક્ષણ કરે.

૩૮. બ્રહ્મકૃચ્છ્ર વ્રત : પૂર્વ દિવસે ઉપવાસ કરીને બીજે દિવસે પંચગવ્ય (ગાયનું મૂત્ર, છાશ, દૂધ, દહીં ને ઘી) ને કુશોદક (દાભડો પલાળેલું જળ) સાથે ગ્રહણ કરે.

૩૯. આગ્નેય કૃચ્છ્ર વ્રત : બાર દિવસ સુધી માત્ર તલ ખાઈને રહે.

૪૦. યામ્યકૃચ્છ્ર વ્રત : ગાયોને જવ ખવડાવ્યા હોય ને છાણમાં બહાર નીકળી આવ્યા હોય તે જવનો સાથવો કરી એક માસ સુધી ખાય.

૪૧. ઉત્તમ યામ્યકૃચ્છ્ર વ્રત : પૂર્વોક્ત જવને એક માસ સુધી સાથવો કર્યા વિના કેવળ લૂખા ભક્ષણ કરે.

૪૨. કૌભેરકૃચ્છ્ર વ્રત : પીસેલાં તલ પોતાના ખોબામાં સમાય તેટલા એક માસ સુધી રોજ એકવાર ગ્રહણ કરે.

૪૩. સાંતપન વ્રત : પંચ ગવ્ય - ગાયનું દૂધ, ગાયનું ઘી, ગાયનું દહીં, ગોમુત્ર, ગોમય (છાણ) ને દર્ભયુક્ત જળમાં મિશ્રિત કરીને એક દિવસ પીએ ને બીજે દિવસે નિર્જલ ઉપવાસ કરે.

૪૪. સાધ્યસાંતપન વ્રત : પંચ ગવ્ય જુદી જુદી ગાયનાં ગ્રહણ કરે ને છઠ્ઠે દિવસ કુશોદક લઈ સાતમે દિવસ નિર્જલ ઉપવાસ કરે.

૪૫. મહાસાંતપન વ્રત-૧ : કહેલાં પંચ ગવ્યને ક્રમે એક એક, એમ પાંચ દિવસ પીએ ને છઠ્ઠે દિવસ કુશોદક પીએ ને સાતમે દિવસ નિર્જલ ઉપવાસ કરે.

૪૬. મહાસાંતપન વ્રત-૨ : કહેલા સાત દિવસના વ્રતને ત્રણ આવૃત્તિ કરી ૨૧ દિવસ સુધી કરે.

૪૭. મહાસાંતપન વ્રત-૩ : પંચ ગવ્યને ક્રમથી ત્રણ-ત્રણ જુદાં જુદાં ગ્રહણ કરે તો પંદર દિવસનું મહાસાંતપન વ્રત.

૪૮. યતિ સાંતપન વ્રત : પંચ ગવ્યનું ત્રણ દિવસ સુધી સેવન કરે.

૪૯. યમ સાંતપન વ્રત : પંચ ગવ્યનું ક્રમથી અલગ-અલગપણે બે-બે દિવસ સેવન કરે ને છેલ્લા બે દિવસ કુશોદક ગ્રહણ કરે. આમ, બાર દિવસનું આ વ્રત છે.

૫૦. ગોવ્રત : એક માસ સુધી ગોમૂત્રથી જ સ્નાન કરે. ગોમયનું જ ભક્ષણ કરે, ગાયોની વચ્ચે દિવસ પસાર કરે, ગોમયમાં જ સૂઈ રહે, ગાયો જળ ન પીતાં પોતે પણ ન પીએ, ગાયો આહાર ન લે તો પોતે પણ ગોમય ન લે. ગાયો ઊભી રહેતાં પોતે ઊભો રહે ને બેસે તો બેસે.

૫૧. માસોપવાસ વ્રત : એક માસના સળંગ ઉપવાસ કરે.

૫૨. ઉદ્દાલક વ્રત : ૮૮ દિવસનું વ્રત. બે માસ સુધી ફક્ત આમિક્ષા (દૂધને ફાડીને, પાણી નિતારીને ભેગો કરેલો ઘન પદાર્થ) જ ખાય. પંદર દિવસ ફક્ત દૂધ જ પીએ. તે પછી આઠ દિવસ દહીં ભક્ષણ કરે. તે પછી ત્રણ દિવસ માત્ર ઘી જ જમે. ને અંતે ત્રણ દિવસ ઉપવાસ કરે.

૫૩. ખડ્ડસત્યાગ વ્રત (ખટરસ) : મધુર, તીખો, ખારો, ખાટો, કડવો તથા તૂરો - આ છ રસયુક્ત અન્ન-રસ કે ખોરાક માત્રનો ત્યાગ કરે. એટલે કે કેવળ મોળું, સ્વાદ રહિત, રસ વગરનું, પેટ ભરવા પૂરતું લેવાય તે ખટરસ વ્રત કહેવાય. આ વ્રતમાં ટંકટાણાનો બાધ નથી.

આ વ્રતમાં શું શું ખાઈ શકાય ?

૧. ધાન્યો : ઘઉં, જવ, જુવાર, બાજરી, ચોખા, કોદરી, મોરચો, બંટી, કાંગ, સામો, રાજગરો, વગેરે લઈ શકાય. લોટ કરીને રોટલી-રોટલા,

બાફીને થૂલી-ખીચડી, શેકીને ધાણી સ્વરૂપે લઈ શકાય.

૨. કઠોળ : તેલ વગરનાં કઠોળ માત્ર. જેમ કે - ચણા, મગ, તુવેર, વટાણા, મઠ, વાલ, ચોળા, અડદ આ કઠોળ પલાળીને, ફણગાવીને, બાફીને કે શેકીને ખાઈ શકાય. મીઠા વગરના ભૂંજેલા ચણા, વટાણા, મમરા તૈયાર મળતા હોય છે, તે લઈ શકાય.

૩. શાક : દૂધી, કાકડી, કોળું, કોબી, ભીંડા, તૂરિયાં, ગલકાં, ફલાવર તથા ગ્રાહ્ય ભાજીઓ લઈ શકાય. શિંગફળીવાળાં શાકોમાં ચોળી, ગવાર, પાપડી, વાલોળ, મગ, મઠ, અડદ, વટાણા, તુવેરની લીલી ફળીઓ લઈ શકાય. મધુર તીખા રસ વગરના કંદ જેમકે બટાટા, સૂરણ, જલીય કંદ શીંગોડા વગેરે લઈ શકાય.

૪. ફળો : ફળોમાં કેવળ મોળા સફેદ જાંબું લઈ શકાય. તે સિવાયનાં ફળો માત્ર ત્યાજ્ય છે.

શું ન લઈ શકાય ?

૧. મગફળી, તલ, મકાઈ(સ્વીટ કોર્ન), સોયાબીન અને તેનાં જેવાં અન્ય તેલી કઠોળ.

૨. સૂકોમેવો માત્ર લઈ ન શકાય. કારણ કે તેમાં મધુર, ખાટો રસ તથા તેલ રહેલાં હોય છે.

૩. શાકમાં શક્કરિયાં, બીટ, ગાજર, મૂળા, આદું તથા જીરું, અજમો, સૂવા, ધાણા જેવી તીખી કે તૂરી કડવી ભાજીઓ ન લેવાય.

૪. પ્રવાહીમાં કેવળ પાણી જ લઈ શકાય. તે સિવાયનાં દૂધ, છાસ, ઘી, તેલ, નારિયેલનું પાણી, ફૂટ જ્યુસ વગેરે લઈ ન શકાય.

૫૪. પક્વ ધારણાં-પારણાં વ્રત : એક માસ સુધી એક દિવસ નિર્જલ ઉપવાસ કરે, બીજે દિવસે એકવાર જમે ને ત્રીજે દિવસ નિર્જલ ઉપવાસ કરે. આમ, માસમાં ૧૫ વખત એકાંતરે ભોજન ગ્રહણ કરે ને ૧૫ ઉપવાસ કરે.

૫૫. અપક્વ ધારણાં-પારણાં વ્રત : એક માસ સુધી એક દિવસ સવાર-બપોર-સાંજ જમે ને બીજે દિવસ નિર્જલ ઉપવાસ કરે. માસમાં એકાંતરે ૧૫ ઉપવાસ કરે ને ૪૫ વખત ભોજન ગ્રહણ કરે.

૫૬. પક્વ એકભુક્તિ વ્રત : એક માસ સુધી દરરોજ મધ્યાહને એકવાર જ ભોજન કરે. જળ સિવાય બીજું કશું અંગીકાર ન કરે. (પાકાં એકટાણાં)

૫૭. અપક્વ એકભુક્તિ વ્રત : એક માસ સુધી દરરોજ મધ્યાહને એકવાર ભોજન લે ને સવાર-સાંજ ફળાહાર કરે.(કાયાં એકટાણાં) અહીં દર્શાવેલાં છેલ્લાં પાંચ વ્રત એક માસથી વધુ પણ કરી શકાય છે.

ઉપરોક્ત વ્રતોનો હેતુ શરીર ને આંતર શુદ્ધિનો છે. સર્વ વ્રતો ભગવાનની પ્રસન્નતા અર્થે અને ઈન્દ્રિય સંયમ માટે છે. અમુક વ્રત પ્રાયશ્ચિત્ત માટે પણ કરાય છે. વ્રત-ઉપવાસનો સંકલ્પ કર્યો હોય ને કંઈક વિઘ્ન ઉપસ્થિત થાય તો તેના બદલે કોઈ પ્રતિનિધિ પુરુષ અથવા સ્ત્રી વ્રત કરી શકે. તેમાં પણ પતિનું વ્રત પત્ની કરે અને પત્નીનું વ્રત પતિ કરે; એ શક્ય ન હોય તો પુત્ર કરે, એના અભાવમાં શિષ્ય કરે, એ શક્ય ન હોય તો ભાઈ, તેના અભાવમાં બહેન ને તે પણ શક્ય ન હોય તો ધર્મિષ્ઠ બ્રાહ્મણ એ વ્રત કરી શકે. તેમાં પણ પિતા, માતા, પતિ, ભાઈ અને ગુરુ વતી જે વ્યક્તિ વિશેષ ઉપવાસ કરે તો તેને સો ગણું પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. (સત્સંગિજીવન : ૩/૩૩/૫૩)

આ વ્રત-વિવરણનો સંદર્ભ યાજ્ઞવલ્ક્યસ્મૃતિ (મિતાક્ષરા સહિત), યમસ્મૃતિ, આપસ્તમ્બસ્મૃતિ, મનુસ્મૃતિ, પરાશરસ્મૃતિ, ગૌતમસ્મૃતિ, બૃહત્પરાશરસ્મૃતિ, જાબાલસ્મૃતિ, વિષ્ણુપુરાણ, પ્રાયશ્ચિત્તેન્દુશેખર તથા સત્સંગિજીવનના આધારે ટાંક્યો છે.

વ્રત કે ઉપવાસ પ્રભુ-પ્રસન્નતા કે આધ્યાત્મિક અભ્યુદય માટે કરવામાં આવે તો તે સાચા અર્થમાં એક સાધના બની જાય છે. ચાતુર્માસમાં કરાતાં આ વ્રતો સમગ્ર ચાતુર્માસને સાધનાનો એક મહત્ત્વપૂર્ણ જીવન-અંશ બનાવી દે છે.